

**MÚZEUMI KUTATÁSOK
BÁCS-KISKUN MEGYÉBEN
1994**

Kecskemét, 1995

GRYNAEUS TAMÁS

(Budapest)

DÁVODI HAMBÁROK

Dávod településtörténetét csak töredékesen ismerjük. Oklevélben először 1321-ben említetik (Martinus sacerdos de Daved), majd ettől kezdve gyakran találkozunk nevével. A Lazarus féle térképen Davothaza alakban szerepel (1528). A középkori magyar lakosság a török hódítás idején elmenekült, de a helyükbe települt görögkeleti szerbek „belefáradva az elemekkel való meddő küzdelembe” a szomszédba költöztek tovább. S helyükbe Felső-Magyarországról száz katolikus család költözött, föltehetőleg különböző helyekről. Az oklevelekben, matriculákban fennmaradt és a mai családnevek elemzése még nem történt meg, elég tarka képet mutat, de a mai lakosság tiszta magyar anyanyelvű. Az utóbbi évtizedekben alig néhány beköltözés-beházasodás történt a szomszédos déli-szláv és német etnikumokból.

Mіндеzt előre kellett bocsátani, hogy a községben ma (és a közelmúltban) föllelhető hambárokat bele tudjuk illeszteni délmagyarországi és szerémségi elterjedési területükbe.¹

Jelenleg többnyire használaton kívüli, vagy nem eredeti rendeltetése szerint (pl. lomkamrának) használt, de azért tisztelt, megbecsült építmények a házak udvarán, ajtajukkal a lakóház hosszanti oldala felé tekintve. A dávodi hambárokból a hatvanas évek eleje óta már nem egy megsemmisült.

Elnevezése, hangalakja bizonytalan: a hambár, hombár szó egyaránt használatos.² A ma még meglévő hambárok egyikén sincs évszám, s mivel a ma élő idősebbek sem emlékeznek már készítő mestereikre, így építésüket a századforduló előtti időre tehetjük. A szülei volt házában lakó, 1925-ben született Simonyi Istvánné azt mondta: „Én úgy emlékszek, mikor én megszülettem, már ez megvót”.³ „Akiknek sok buzájuk vót valamikő, azok csináltattak ilyen hambárokat”. Készítésüket-használatukat avval indokolják, hogy így „nem köllött pallásra menni”, és „a padlást nem furkálják össze az egerek” és kevésbé fér a szemhez. U. i. a hambárban csak fölülről tudja megdézsmálni, ha alulról kezdené meg: a lezúduló mag-tömeg agyonnyomná vagy megfojtaná. „Nem tud belemenni, hiába kapar, esetleg önmagát eltemeti. Az egér itt nem tud mozogni”. Macskák szabad bejárását külön nyílás biztosította.⁴

Dávodon napjainkban három hambártípus figyelhető meg:

a/ szántalpas, vesszőfalú b/ szántalpas, deszkafalú c/ lábakon álló, gerendavázás (Füzesnél⁵: „hosszú gabonás”, de Dávodon ezt az elnevezést nem hallottam).

A vastkos szántalpakat tölgy-, vagy kőrisfából – „most is van sok (az ártéri) erdőben” – esetleg agácfából (Robina pseudacacia L.) – „az tart el legtovább” – készítették. A 4–5 cm. átmérőjű karók között a keményebbnek tartott gyürice (Cornus sanguinea L.,⁶ esetleg fűzfa ujjnyi (vagy annál vastagabb) ágakkal fonták be⁷ a kosár-

kötéshez hasonló technikával, kb. 1 méterenként megkorcolva. Az így elkészült vázat belülről mindenképpen, néha kívülről is simára betapasztották, meszelték. Az épület padozata, válaszfalai, ajtaja fenyődeszkából készültek. Az ajtók vagy padlószinten vagy az eresz magasságában nyílnak. A fonott vesszőfalú hambár falai kicsit kifelé dülnek, míg a talpas, deszkafalu és gerendavázis hambárei függőlegesek.⁸ A talpas hambárok egy-, két-, vagy háromszatúak: „van, akinek egyrészes. Ez a mienk közepén el van rekesztve: kétfelé gabonát lehet benne tartani. Egyik felébe öntötték a búzát, másikba az árpát”. A gerendavázis fahambárok téglalábakon állnak. Ezekben „Ilyen staplideszkák vótak, be vót falcolva, nehogy egyik a másikba átmenjen. És akkó, ahogy emelkedett a gabona, úgy rakták bele a deszkát” – azaz úgy lehetett magasítani a válaszfalakat.

Az idősek egybehangzó emlékezete szerint a hambárok előreugró teteje nádból készült, s csak ennek pusztulása után cserélték ki a ma látható cseréptetőkre: „Most má`, hogy tönkrement a nád, fogták, oszt akkor csináltak horogfát és meccsináltak, mint ahogy most má` van, cseréppel, de azelőtt vót..... hüss vót..... Nyáron, mikor benn vót a buza, oda mentek pihenni a buza tetejére”, „de jókat hüssöltem alatta!”

Csak egy, hosszanti oldalán, padlószinten nyíló ajtós, gerendavázis, belül több rekeszes hambár oldalán vannak tolózárral ellátott kieresztő nyílások (suber). Faragás⁹ és festés¹⁰ már csak néhány mai hambáron látható, az ajtók vasalása és a váz-gerendák kötése is díszítő elemek.

Mint említettem, régen különböző gabonafajták tárolására szolgált, a termelősövetkezetek bevezetése óta legfőljebb morzsolt kukoricát tartanak bennük.

A (talpas) hambár alja ugyanolyan háborítatlan hely, mint a kerítés töve vagy saroka, ezért a sárgaságos mosdató vizét „féreöntötték. Elöntötték a hambár alá, vagy a ház háta mögé, vagy valahová fére. Nem öntik ki az udvarba, hogy azne gázolja föl senki”.

A hambárok mozgatása igen nehézkes volt: „olyan alja van neki, mint a szánkó s télen mikor hó van, akkó esetleg havon el lehet huzatni. Nyáron meg görgőkön: fákat raktak alá, húzták s akkó mindig a hátsót vitték előre. Ha köllött, összeátak a szomszédok, azután gyerünk!”¹¹ (Közelmúltban egy ilyen alkalommal az üres hambárról a cserepeket is leszedték, hogy könnyebb legyen, „utána visszaraktuk, nem soká tartott”. Mozgatásukra valószínűleg csak költözéskor, tulajdonos változásakor kerülhetett (ritkán) sor, vagy ha építkezés miatt útban volt.

Ezek alapján valószínűnek kell tartanunk, hogy a különálló, nem földre épített épület elsősorban a gabona védelmét szolgálta (azaz kicsiben ugyanolyan funkciót töltött be, mint a mai gabonasilók). Dávod régi része az egykori folyóterazon épült, árvízveszély nem fenyegette.

Füzes két tanulmánya szerint¹³ a sokac ethnikumhoz köthető talpas-, és a horvát településekre jellemző gerendavázis hambárok elterjedési területének legészakkeletibb pontjai Dávod és a szomszédos Nagybaracska. A török hódoltság megszűnte utáni tömeges délszláv migráció során, a 17. század végén kerültek a szomszédos Hercegszántóra a katolikus sokacok,¹⁴ itt ma is majd` minden háznál található talpas hambár.¹⁵ Evvel szemben az elterjedési terület szélén, a magyarok lak-

ta Dávodon mindkét hambártípus megtalálható és a ma még föllelhetők egyikének sincs tornáca.¹⁶

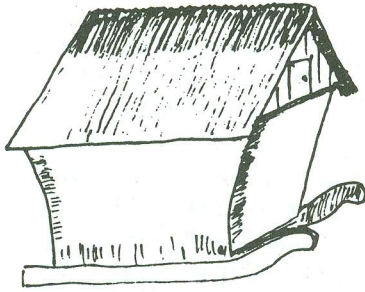
A faluhoz tartozott Mohácsi-szigeti tanyák épületei az 1965-os jeges árvízben elpusztultak (az idősebbek közt elterjedt vélemény, hogy szándékos gátszakítás okozta az árvizet, így akarták ezt a népességet a faluba ill. a termelőségvetkezethez kényszeríteni). Annál inkább kívánatos lenne az itt bemutatott, ma még megtalálható – különböző állapotban lévő – hambárok megvédése helyben, vagy szabadtéri múzeumban.

(Az eddig említett hambárokon kívül 1992-ben még két hambár állt a községben. Csóka Istvánné, Epreskert u. 1. Egyosztatu, régen nádtető volt, jelenleg nem használják semmire. Sós István telkén a Dózsa György ut és Damjanich u. sarkán, használaton kívül, rozoga állapotban).

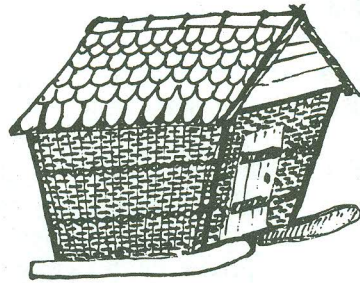
Munkámban segítő társaim voltak Einviller János és felesége Mintál Veronika (1922. ill. 1921.), Simonyi Pálné, Horváth Verona (1896) és leány ^{sz}Sovány Istvánné, Simonyi Erzsébet (1925), Barna Pálné (1908), Ruzsányi Pál (1914) és Sugár János (1947) dávodi lakosok, valamint Székely László dávodi rk. lelkész. Köszönet az értékek őrzőinek és segítőinek!

Jegyzetek

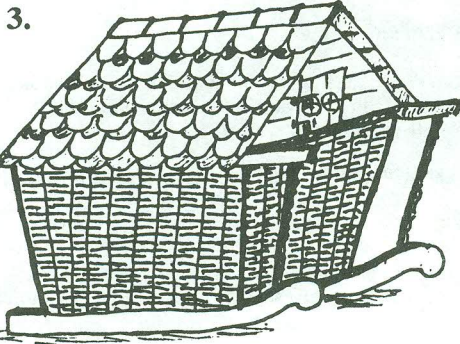
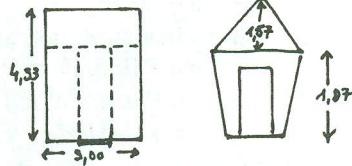
1. Ld. Füzes, 1964 és 1970 tanulmányában lévő térképet. Szántalpas hambárok vannak Makón (Tóth, 1974), Kelebián és Szatmárban. Szántalpas istálló Szarvaskőn (Gunda im. 1989). Újabb előfordulások esetleg módosíthatják a Füzes-féle eredetmagyarázatot.
2. Füzes, 1964, 1970.
3. Bellosics, valamint Füzes, 1964 egyaránt az 1870–1880-as évek gabonakonjunkturájával hozza összefüggésbe építésüket.
4. v. ö. Bellosics, 1913. 298.
5. Füzes, 1970.
6. A növénypéldányt dr. Szabó László, Pécs volt szíves meghatározni.
7. Bellosics, 1913. 297 szerint fűz-, vagy rakott^{la}vessző, legszívesebben szibovina-fa (papsapka fa) vesszejéből készült a fal.
8. v. ö. Bellosics, im.,.
9. Bellosics, im. 299. a sokacoknál sokkal gazdagabban díszített és festett hambárokról ír. (Figyelembe veendő, hogy adatai 80 évvel ezelőttről valók!)
10. Bellosics u. o.
11. Ezt a szállítási módot Bellosics, im. 299 is említi, Füzes már csak emlékét hallotta, kivételképpen (1964. 26).
12. v. ö. Füzes, 1964. 26.
13. 1964. 1970.
14. Füzes, 1964. 28.
15. u. o. 21. p.
16. Ilyeneket Bellosics és Füzes tanulmányai szép számmal mutatnak be.

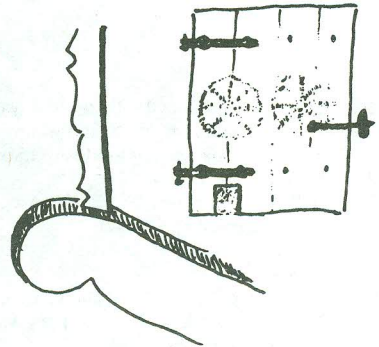
1.

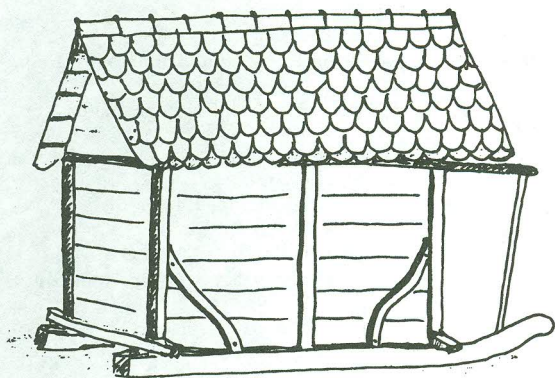
2.

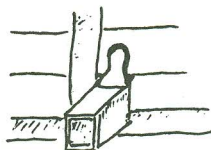
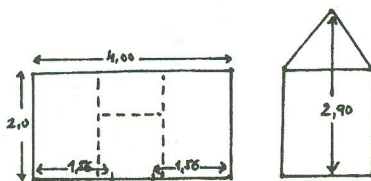
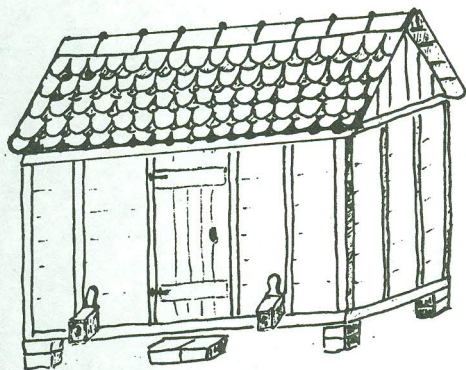
3.

1. Mára már megsemmisült, kívül-belül tapasztott és meszelt, nádfedeles, felső-ajtós hambár.
2. Molnár Sándorné belül tapasztott, háromrekeszes, két helyen korcolt falú hambárja, alsó ajtóval. (Részletrajzban a méretek és belső beosztása).
3. Barna Pálné hambárja (József Attila u. 29.), festett díszű, díszes vasalású és macskalyukkal ellátott ajtóval. elülső tartóoszlopa faragott.

4.

5.

4. Cserepes tetejűre átalakított, kétosztatú, deszkafalú hambár. (Ma: lomkamra. Sovány Istvánné, József Attila u. 21.)
5. Nem szántalpas, háromosztatú deszka-hambár, kieresztő nyílásokkal. (A részlet-rajzokon ez és méretei láthatók. Sugár János, Damjanich u. 5.)

Irodalom

- BARABÁS Jenő – GILYÉN Nándor: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához. Budapest, 1979.
- BELLOSICS Bálint: Adatok a Bácsbodrog megyei sokácok tárgyai néprajzához Népr. Ért. 14, 1913. 296–303.
- ERDÉSZ Sándor: Gabonáról építmények a Szatmári Erdőháton. A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évk. 10, 1967. 203–215.
- FÜZES Endre: A magyarországi szántalpas hombár Ethn. 74, 1964. 1–35.
- FÜZES Endre: A gerendavázis gabonás Ethn. 81, 1970. 376–387.
- GARAY Ákos: Szlavóniai régi magyar faluk. Népr. Ért. 12. 1911. 221–248.
- GUNDA Béla: Az épületek átköltöztetése Kárpát-Európában. Az Arany János Múzeum közleményei 6. Nagykőrös, 1989. 181–193.
- TÓTH Ferenc: A makói gabonakas. Somogyi-könyvtári műhely 13., Szeged, 1974. 219–224.